

CZU: 343.123 + 343.131.8

EVOLUȚIA INSTITUȚIEI DE RELUARE A URMĂRIIRII PENALE

Tatiana VIZDOAGĂ, Valeriu BODEAN

Universitatea de Stat din Moldova

Articolul 287 din Codul de procedură penală prevede posibilitatea reluării urmăririi penale după adoptarea de către procuror a soluției de netrimitere a cauzei penale în instanța de judecată.

Scopul studiului a fost să identificăm în ce măsură evoluția legislativă a textului respectivului articol a înlăturat controversile și situațiile confuze existente până la intrarea în vigoare a Legii nr.316 din 22.12.2017, care conține ultimele modificări de până acum, operate în raport cu instituția reluării urmăririi penale.

Ar fi oare dispozițiile actuale ale art.287 din Codul de procedură penală suficiente pentru a garanta principiul *non bis in idem* și, pe de altă parte, pentru a asigura o anchetă eficientă? Este rațională sau nu excluderea procurorului de caz din cercul persoanelor care pot anula o hotărâre de scoatere a persoanei de sub urmărire penală, de încetare a urmăririi penale sau de clasare a cauzei penale? Acestea sunt chestiunile care, cu siguranță, prezintă o importanță teoretică, dar cu un impact practic imediat.

Cuvinte-cheie: *non bis in idem, reluarea urmăririi penale, fapte noi, fapte recent descoperite, viciu fundamental, procuror, judecător de instrucție.*

EVOLUTION OF THE INSTITUTION OF CRIMINAL PROSECUTION RESUMPTION

Article 287 of the Code of Criminal Procedure provides the possibility of the resumption of criminal prosecution after the adoption by the prosecutor of a decision not to send the criminal case to the court.

The purpose of the study was to identify to what extent the legislative evolution of the text of the concerned article removed the confusing controversies and situations existent before the entry into force of the Law No. 316 of December 22nd, 2017, which contains the latest modifications up to date, made in relation to the institution of criminal prosecution resumption.

Would the current provisions of the art.287 of the Code of Criminal Procedure be sufficient in order to guarantee the principle of *non bis in idem* on the one hand and, on the other hand, ensure an effective investigation? Is it rational or not to exclude the prosecutor of the case from the circle of persons that can cancel a decision of the liberation of the person from criminal prosecution, of the termination of criminal prosecution or cessation of criminal prosecution? These are matters that certainly present a theoretical importance, but with an immediate practical impact.

Keywords: *non bis in idem, resumption of criminal prosecution, new facts, recently discovered facts, fundamental vice, prosecutor, investigative judge.*

Introducere

În prezent, în contextul reformei judiciare, legislația procesual-penală a Republicii Moldova cunoaște transformări esențiale impuse de realitățile sociale și economice, precum și de tendința de ajustare a acesteia la standarde internaționale general recunoscute.

Pe întregul parcurs de independență a țării noastre, organele judiciare se confruntă cu un număr enorm de cauze penale, care trebuie soluționate cu un minim de resurse materiale și de personal. În afară de sarcina mare de lucru, asupra organelor judiciare se exercită o presiune constantă din partea statului și a opiniei publice, solicitându-li-se să ducă o luptă eficientă cu criminalitatea, totodată fiind obligate să respecte anumite cerințe justificate, dar rigide, ale asigurării unui proces echitabil.

Toți acești factori condiționează deseori o neîncredere a societății în actul de justiție care trebuie să ofere o siguranță juridică tuturor celor vizați în înlăturarea acestuia, precum și o stabilitate juridică a raporturilor constituite în contextul realizării actului de justiție, întru realizarea principalului principiu de drept, și anume – a preeminenței dreptului într-un stat democratic.

În aceste condiții s-a resimțit necesitatea de a moderniza procesul penal, deoarece modelele vechi ale procesului penal nu mai erau în stare să facă față fenomenelor pe care urmau să le controleze. Drept consecință a avut loc o mișcare continuă spre convergența sistemelor de drept, acestea împrumutând unul de la altul acele instituții juridice și practici care urmau să aplaneze situația existentă.

În această ordine de idei, reluarea urmăririi penale este instituția juridică cu ajutorul căreia se asigură desfășurarea procesului penal prin reactivarea cursului urmăririi penale. Disponerea reluării urmăririi penale de către organul competent constituie un act procesual special.

Soluțiile ce sunt date la epuizarea fazei de urmărire penală nu au autoritate de lucru judecat [1], existând posibilitatea ca urmărirea penală să fie reluată cu privire la aceleași persoane și aceleași fapte. În literatura de specialitate, reluarea urmăririi penale este considerată ca fiind o instituție procesuală complementară, cu caracter excepțional, care are ca scop aducerea procesului penal pe linia de desfășurare normală.

Autorul rus *И.Я. Фойницкий*, în lucrarea sa „Курс уголовного судопроизводства” [2], referindu-se la aspectul istoric al esenței dezvoltării instituției, a remarcat că „reluarea urmăririi penale” a fost împrumutată din legislația Germaniei și a Austriei și adaptată realităților justiției penale ruse. La un moment dat, *И.Я. Фойницкий* a numit reluarea urmăririi penale drept *o modalitate excepțională de a acționa*.

Autoarea rusă *В.Е. Баскакова*, în lucrarea sa „Возобновление производства по уголовному делу ввиду новых обстоятельств: вопросы теории и практики” [3], în care a supus analizei esența instituției de reluare a urmăririi penale pe cauza penală, ca o modalitate suplimentară și exclusivă de verificare a hotărârilor judecătorești care au intrat în vigoare, a ajuns la concluzia că această modalitate de acționare este una de rezervă, care este aplicată când alte mijloace de protecție juridică procedurală sunt inaplicabile sau au fost epuizate.

Așadar, reluarea urmăririi penale este instituția procesuală cu caracter excepțional, care poate fi dispusă, luându-se în considerare faptul că nimeni nu poate fi urmărit, judecat sau pedepsit de mai multe ori pentru aceeași faptă. Urmărirea penală poate fi reluată numai în baza temeiurilor strict prevăzute de legislația pertinentă, și anume: dacă un viciu fundamental în cadrul urmăririi precedente a afectat decizia respectivă sau dacă apar fapte noi sau recent descoperite, care existau la data adoptării ordonanței de încetare a urmăririi penale, de scoatere a persoanei de sub urmărire și/sau de clasare a cauzei, dar despre care nu avea cunoștință organul de urmărire penală și care sunt de natură să afecteze hotărârea pronunțată. Funcțional, reluarea urmăririi penale contribuie la înlăturarea unor situații în care cursul urmăririi penale a fost oprit ori în care rezultatele urmăririi sunt imperfecte. Funcționalitatea proprie a reluării urmăririi penale este aducerea procesului penal pe linia de desfășurare normală. Finalitatea proprie a reluării urmăririi penale este asigurarea unei eficiente desfășurări a procesului penal în vederea realizării justiției penale, care, de fapt, se însumează în finalitatea procesului penal prin realizarea scopurilor acestuia.

Rezultate și discuții

Potrivit dispozițiilor art.287 alin.(1) CPP RM [4], atunci când după încetarea urmăririi penale, după scoaterea persoanei de sub urmărire și/sau după clasarea cauzei, procurorul ierarhic superior constată că această decizie este afectată de un viciu fundamental sau dacă apar fapte noi sau recent descoperite, el dispune, prin ordonanță, reluarea urmăririi penale, făcând uz de atribuțiile stabilite la art.53¹ alin.(2) lit.d) CPP RM.

De asemenea, potrivit prevederilor art.287 alin.(2) CPP RM, urmărirea penală poate fi reluată și de către judecătorul de instrucție în cazul admiterii, potrivit art.313, a plângerii împotriva ordonanței de încetare a urmăririi penale, de scoatere a persoanei de sub urmărire și/sau de clasare a cauzei și a plângerii împotriva ordonanței de menținere a celei contestate în ordinea controlului ierarhic superior.

E de menționat însă că repunerea pe rol a urmăririi penale nu poate avea loc decât în interiorul termenului de prescripție de tragere la răspundere penală pentru fapta respectivă, cu excepția cazului când aceasta este necesară pentru reabilitarea persoanei (art.287 alin.(4) CPP RM).

Prin **viciu fundamental în cadrul procedurii precedente, care a afectat hotărârea pronunțată**, potrivit art.6 pct.44) CPP RM, se înțelege încălcarea esențială a drepturilor și libertăților garantate de Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale [5], de alte tratate internaționale, de Constituția Republicii Moldova și de alte legi naționale.

Fapte noi constituie date despre circumstanțele de care nu avea cunoștință organul de urmărire penală la data adoptării ordonanței atacate și care nici nu puteau fi cunoscute la acea dată. Noi trebuie să fie probele administrate în cadrul cercetării altor cauze, și nu mijloacele de probă prin care se administrează probe deja cunoscute în cauza respectivă.

Fapte recent descoperite sunt faptele care existau la data adoptării ordonanței atacate, însă nu au putut fi descoperite. Atitudinea unei părți care, cunoscând un fapt sau o împrejurare ce îi era favorabilă, a preferat să păstreze tăcerea nu poate justifica mențiunerea unei erori judiciare și nu poate constitui un obstacol la admiterea reluării urmăririi penale dacă prin alte mijloace de probă asemenea împrejurări nu au putut fi descoperite la acel moment.

Aceste din urmă statuări se regăsesc în textul Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la practica asigurării controlului judecătoresc de către judecătorul de instrucție în procesul urmăririi penale, nr.7

din 04.07.2005 [6], fiind preluate și în Hotărârea Curții Constituționale privind excepția de neconstituționalitate a articolului 287 alin.(1) CPP RM, nr.12 din 14.05.2015 [7], în care se menționează că „fapte noi” constituie date despre circumstanțele de care nu avea cunoștință organul de urmărire penală la data adoptării ordonanței atacate și care nici nu puteau fi cunoscute la acea dată, iar „fapte recent descoperite” sunt faptele care existau la data adoptării ordonanței atacate, însă nu au putut fi descoperite.

Articolul 21 din Constituția Republicii Moldova [8] garantează principiul prezumpției nevinovăției persoanei, potrivit căruia orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată până când vinovăția sa va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public, în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanțiile necesare apărării sale.

Garanțiile instituite prin articolul 21 din Constituție încorporează și dreptul de a nu fi judecat sau pedepsit de două ori pentru aceeași faptă (principiul *non bis in idem*).

Dreptul de a nu fi judecat sau pedepsit de două ori pentru aceeași faptă a devenit un principiu fundamental și incontestabil al oricărui sistem de drept și este garantat de normele actelor internaționale, la care a aderat și Republica Moldova.

Astfel, potrivit articolului 4 alin.1 din Protocolul nr.7 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, nimeni nu poate fi urmărit sau pedepsit penal de către jurisdicțiile aceluiași stat pentru săvârșirea infracțiunii pentru care a fost deja achitat sau condamnat printr-o hotărâre definitivă conform legii și procedurii penale ale acestui stat.

Cu termeni similari operează și articolul 14 alin.7 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice [9], potrivit căruia nimeni nu poate fi urmărit sau pedepsit din pricina unei infracțiuni pentru care a fost deja achitat sau condamnat printr-o hotărâre definitivă în conformitate cu legea și cu procedura penală a fiecărei țări.

În contextul respectiv, s-a apreciat că situația în care față de aceeași persoană s-a luat anterior o hotărâre penală definitivă privitor la aceeași faptă, chiar și sub altă încadrare juridică, trebuie luate în considerare și alte hotărâri decât cele penale, incidente jurisprudenței CtEDO în materia aplicării art.4 din Protocolul nr.7. Caracter penal poate avea o hotărâre penală prin care s-a produs *condamnarea* penală, civilă, fiscală sau contravențională a persoanei trimise ulterior în judecată într-un proces penal pentru aceeași faptă [10].

Potrivit prevederilor internaționale, nimeni nu poate fi urmărit sau pedepsit penal de două ori de către jurisdicțiile aceluiași stat pentru aceeași faptă.

Astfel, aplicarea acestor rigori este condiționată de existența unei proceduri penale finalizate prin una dintre soluțiile prevăzute la art.22 alin.(1) CPP RM: ordonanță neanulată de încetare a urmăririi penale, de scoatere a persoanei de sub urmărire penală și/sau de clasare a cauzei, sau de refuz în pornirea urmăririi penale ori cu privire la care a fost pronunțată o hotărâre judecătorească definitivă de condamnare, de achitare sau încetare a procesului penal.

Potrivit jurisprudenței Curții Europene, principiul *non bis in idem* își găsește aplicabilitate doar în cazul unei acuzații în materie penală (a se vedea, spre exemplu, cauza *Maaouia vs. Franța*, 5 octombrie 2000) și, evident, în dosarele penale în care figurează persoane acuzate. Așadar, în procedura penală națională principiul va fi aplicat dacă anterior persoana a avut calitatea de bănuit, învinuit, inculpat sau condamnat pentru o faptă care ulterior a devenit obiectul unei urmăririi penale sau examinări judiciare repetate.

La fel se reține că principiul *non bis in idem* impune autorităților publice competente nu doar interdicția de a judeca repetat o persoană, dar și interdicția *de a urmări penal* de mai multe ori persoana pentru aceeași faptă.

De la intrarea în vigoare a Codului de procedură penală, instituția reluării urmăririi penale a suferit mai multe modificări, la baza acestora fiind puse mai multe argumente legate de respectarea principiului *non bis in idem*.

Astfel, până în data de 09.02.2018, când au intrat în vigoare modificările operate prin Legea nr.316 din 22.12.2017, procurorul ierarhic superior era exclus din cercul de actori procesuali care puteau interveni cu o reacție legală atunci când se constata că o hotărâre de scoatere a persoanei de sub urmărire penală, de încetare a urmăririi penale sau de clasare a cauzei penale a fost afectată de un viciu fundamental sau au apărut fapte noi sau recent descoperite, în măsură să lovească decizia adoptată de către procurorul care a condus sau a exercitat urmărirea penală.

Legea nr.316 din 22.12.2017 a avut menirea de a pune punct controverselor și neclarităților apărute în legătură cu aplicarea prevederilor art. 287 CPP RM, care au generat necesitatea intervenției Curții Constituționale prin Hotărârea indicată *supra*.

Totodată, modificările recente referitoare la instituția reluării urmăririi penale vin să echilibreze într-un fel necesitățile intervenției procesuale într-o hotărâre determinantă și principiul *non bis in idem*, instituit prin dispozițiile alin.(1) art.4 din Protocolul nr.7 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, potrivit cărora nimeni nu poate fi urmărit sau pedepsit penal de către jurisdicțiile aceluiși stat pentru săvârșirea infracțiunii pentru care a fost deja achitat sau condamnat printr-o hotărâre definitivă conform legii și procedurii penale ale acestui stat.

Concluzii

Evoluția legislativă a instituției de reluare a urmăririi penale după scoaterea persoanei de sub urmărire penală, încetare a urmăririi penale sau clasare a cauzei penale nu este decât rezultatul unor căutări de mijloace procesuale de asigurare a proporționalității dintre dreptul persoanei de a nu fi urmărită repetat pentru aceleași fapte și necesitatea asigurării unei investigații eficiente pe fiecare caz penal.

Se pare însă că nici textul actual al art.287 CPP RM nu este unul perfect, deoarece în decizia de netrimitere a cauzei penale în instanța de judecată pot interveni procurorul ierarhic superior, judecătorul de instrucție, dar numai nu procurorul care a emis hotărârea afectată. Pare cel puțin lipsită de logică privirea unui procuror de caz de dreptul de a interveni în propria hotărâre atunci când, de exemplu, dânsul constată că ordonanța este afectată de apariția unor fapte noi, despre care nu se cunoștea la momentul emiterii respectivei decizii.

Referințe:

1. NEAGU, I. *Drept procesual penal. Partea Specială*: Tratat. București: Global Lex, 2004, 416 p. ISBN 973-86207-5-9
2. ФОЙНИЦКИЙ, И.Я. Курс уголовного судопроизводства. СПб., 1996. 607 с. ISBN 5-87062-032-5 67.3 Ф75
3. БАСКАКОВА, В.Е. *Возобновление производства по уголовному делу ввиду новых обстоятельств: вопросы теории и практики*: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2000. 24 с.
4. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr.122 din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr.258-251.
5. Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, amendată prin protocoalele adiționale la această Convenție (încheiată la Roma la 4 noiembrie 1950 și ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr.1298-XIII din 24 iulie 1997).
6. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la practica asigurării controlului judecătoresc de către judecătorul de instrucție în procesul urmăririi penale, nr.7 din 04.07.2005.
7. Hotărârea Curții Constituționale privind excepția de neconstituționalitate a articolului 287 alin.(1) CPP, nr.12 din 14.05.2015.
8. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29. 07. 1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr.1.
9. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16.12.1966, ratificat prin Hotărârea Parlamentului nr.217-XII din 28.07.1990.
10. C.A. Brașov, s.pen., înch. din 21 ianuarie 2016, citată în I.C.C.J., compl. DCD, dec. nr.8/2016 // Apud: CRIȘU, A. *Drept procesual penal. Partea Generală conform noului Cod de procedură penală*. Ediția a 2-a, revizuită și actualizată. București: Hamangiu, 2017. 600 p. ISBN 978-606-27-0783-5

Date despre autori:

Tatiana VIZDOAGĂ, doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: tatianavizdoaga@gmail.com

Valeriu BODEAN, doctorand, Școala doctorală Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: valeriu.bodean@gmail.com

Prezentat la 11.10.2018